
Ільїна С.Б.

ОСНОВИ АУДИТУ

Навчально-практичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*

УДК 657.6(075.8)
ББК 65.053я73
І 32

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист МОНУ № 14/18.2-429 від 21.02.2006 р.)*

Рецензенти:

Валуєв Б.І. – доктор економічних наук, професор Одеського національного економічного університету;

Труш В.Є. – кандидат економічних наук, професор Херсонського державного технічного університету

Ільїна С.Б.

І 32 Основи аудиту: Навчально-практичний посібник. — К.: Кондор, 2006 р. — 378 с.

ISBN 966-351-146-X

У навчально-практичному посібнику розкриваються основи організації і методики проведення аудиту в умовах застосування в Україні національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку і фінансової звітності, міжнародних стандартів аудиту. В посібнику передбачені ситуаційні завдання, тести, графічні блоки, виконання яких формує у студентів навички проведення аудиторської перевірки. Значна увага надається аудиторському звіту (висновку), оцінюванню фінансової звітності, розглядаються особливості аудиту в комп'ютерному середовищі.

Посібник розрахований на аудиторів, керівників підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності, бухгалтерів, студентів, викладачів вищих навчальних економічних закладів.

ББК 65.053я73

ISBN 966-351-146-X

© Ільїна С.Б., 2005
© Кондор, 2005

Зміст

Передмова	6
-----------------	---

РОЗДІЛ 1. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК АУДИТУ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	8
1.1. Історія виникнення і розвитку аудиту	8
1.2. Організація і місце аудиту в системі контролю	17
1.3. Класифікація аудиту	24
1.4. Організаційні форми аудиторської діяльності, їх функції, права та відповідальність.....	45
1.5. Питання для обговорення та самоперевірки.	53
1.6. Практичний блок	54
1.7. Контрольний блок	54
1.7.1. <i>Тести</i>	54
1.7.2. <i>Графічний блок</i>	55

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	57
2.1. Система регулювання аудиторської діяльності в Україні.....	57
2.2. Основні етапи проведення аудиторської перевірки	61
2.3. Порядок укладення договору на проведення аудиту	70
2.4. Планування проведення аудиту	72
2.5. Аудиторський ризик та суттєвість в аудиті	75
2.6. Питання для обговорення і самоперевірки	85
2.7. Практичний блок	86
2.8. Контрольний блок	87
2.8.1 <i>Тести</i>	87
2.8.2 <i>Графічний диктант</i>	89

РОЗДІЛ 3. ЕТИКА АУДИТОРА ТА ВИМОГИ ДО ЙОГО КВАЛІФІКАЦІЇ ...	91
3.1. Нормативні вимоги до діяльності аудитора	91
3.2. Сертифікація та ліцензування діяльності аудиторів	97
3.3. Питання для обговорення та самоперевірки	102
3.4. Практичний блок	102

3.5. Контрольний блок	104
3.5.1. Тести	104
3.5.2. Графічний блок	106
РОЗДІЛ 4. СТАНДАРТИ (НОРМИ) АУДИТУ	108
4.1. Нормативна база регулювання аудиторської діяльності	108
4.2. Міжнародні стандарти	109
4.3. Питання для самоперевірки та обговорення	120
4.4. Графічний блок	120
4.4.1. Тести	120
4.4.2. Графічний блок	122
РОЗДІЛ 5. ОЦІНКА СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ	124
5.1. Завдання та об'єкти внутрішнього контролю	124
5.2. Ефективність системи внутрішнього контролю та порядок її визначення.	130
5.3. Тестування системи внутрішнього контролю	140
5.4. Питання для самоперевірки та обговорення	145
5.5. Контрольний блок	145
5.5.1. Тести	145
5.5.2. Графічний диктант	148
РОЗДІЛ 6. АУДИТОРСЬКІ ДОКАЗИ	150
6.1. Аудиторські докази, їх класифікація	150
6.2. Джерела аудиторських доказів, процедури їх отримання	154
6.3. Методи і прийоми аудиту	156
6.4. Питання для обговорення та самоперевірки	162
6.5. Практичний блок	163
6.5.1. Завдання	163
6.5.2. Завдання	164
6.6. Контрольний блок	165
6.6.1. Тести	165
РОЗДІЛ 7. ЕТАПИ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЗАЛИШКІВ НА РАХУНКАХ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	167
7.1. Методика послідовності здійснення тестів підтвердження.	167
7.2. Підтвердження залишків на рахунках бухгалтерського обліку по процесам господарської діяльності підприємства	170
7.3. Основні заключні процедури підтвердження залишків на рахунках бухгалтерського обліку	179
7.4. Питання для обговорення та самоперевірки	186
РОЗДІЛ 8. АУДИТОРСЬКІ РОБОЧІ ДОКУМЕНТИ, ЇХ ПРИЗНАЧЕННЯ	187

8.1. Суть робочої документації	187
8.2. Види аудиторського висновку	194
8.3. Порядок складання аудиторських висновків	195
8.4. Складання аудиторських висновків спеціального призначення та оцінка фінансової інформації	198
8.5. Звіт аудитора керівництву господарючого суб'єкта	200
8.6. Питання для обговорення та самоперевірки	202
8.7. Практичний блок	203
РОЗДІЛ 9. АУДИТ У КОМП'ЮТЕРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	204
9.1. Вплив комп'ютерної техніки на ефективність проведення аудиту	204
9.2. Методика проведення аудиторської перевірки в умовах комп'ютерної обробки даних	207
9.3. Класифікатори економічної інформації, їх види і призначення в аудиторській перевірці.	210
9.4. Процес аудиторської перевірки за допомогою автоматизованої системи	212
9.5. Питання для обговорення та самоперевірки	214
ДОДАТКИ	216
Список використаної літератури	376

Передмова

Розвиток різних форм власності переважно скоротив сферу відомчого контролю, обмежив втручання державних органів у фінансову діяльність підприємств та обумовив зростання потреби в незалежному від держави аудиті щодо достовірності, повноти бухгалтерської звітності і відповідності її чинному законодавству.

Реформування бухгалтерського обліку та фінансової звітності, затвердження нового плану рахунків і національних положень (стандартів) обліку та введення міжнародних стандартів аудиту (1.01.2005) вимагають реформування й удосконалення основ аудиту.

Вивчення курсу «Основи аудиту» згідно з навчальним планом, як самостійної дисципліни обумовило необхідність підготовки навчально-практичного посібника з основ аудиту. Метою цього курсу є опанування загальнотеоретичних, методичних основ аудиторської діяльності, а також набуття певного досвіду проведення аудиторської перевірки та надання супутніх аудиту послуг на конкретному підприємстві.

У посібнику розкриваються теоретичні, практичні аспекти аудиту як об'єкта організації й управління, роз'яснюється суть планування і підготовки аудиторської перевірки, її проведення та відповідальність аудитора за результати своєї роботи.

У посібнику в 9 темах висвітлені теоретичні основи аудиту: його суть, місце в господарському контролі, предмет, об'єкти і суб'єкти; методика проведення аудиту, помилки та факти обману; аудиторські докази.

У виданні розглядаються питання вибору клієнта, проведення попереднього обстеження, укладення договору, проведення перевірки, збирання доказів та складення висновку щодо повноти, достовірності, об'єктивності та законності представленої інформації.

З кожної теми курсу «Основи аудиту» пропонуються запитання для обговорення та самоперевірки, господарські ситуації, графічні диктанти, тести, завдання.

Виконання практичних завдань з основ аудиту формують у студентів навички проведення аудиторської перевірки, оцінки фінансової стійкості ділових партнерів, що є однією з важливих умов підприємництва в умовах ринку.

РОЗДІЛ 1

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК АУДИТУ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Історія виникнення і розвитку аудиту

Ринкова економіка потребує нових форм аудиту за якістю бухгалтерського обліку та достовірністю інформації у фінансовій звітності про діяльність підприємств. Історія аудиту свідчить, що його розвиток обумовлений розподілом інтересів адміністрації підприємств та інвесторів.

Перша згадка про аудиторів Великобританії належить до 1299 р. Указом короля Едуарда II 7 березня 1324 р. були призначені три державні аудитори, які зобов'язані запитувати, слухати і перевіряти всі рахунки, що ведуться та будуть заведені у провінціях Оксфорд, Беркенхед та ін., а також відмічати про всі зауваження щодо їх ведення.

Розвиток аудиту бере свій початок в Шотландії. Датою виникнення його діяльності є 1853 р., коли був офіційно заснований Единбургський інститут аудиторів.

Великобританія вважається батьківщиною законодавства з аудиту. Згідно з прийнятими законами у 1844 р. акціонерні товариства повинні доручати незалежним бухгалтерам здійснювати перевірку бухгалтерських книг та рахунків компаній і звітувати перед акціонерами.

Після встановлення обов'язкового аудиту у Великобританії через п'ять років такий закон був прийнятий у Франції.

Законодавчим органом штату в 1886 р. у Нью-Йорку був ухвалений закон, який регулював аудиторську діяльність, а в 1887 р. – організована асоціація аудиторів. Зараз майже усі країни світу з ринковою економікою мають громадський інститут аудиту з правовою й організаційною основою.

На міжнародному рівні в умовах ринкової економіки розширюються напрямки аудиторської діяльності. З'явився правовий, екологічний, незалежний, управлінський аудит. Але необхідно відмітити, що більшість понять аудиту залишаються на початковому рівні розвитку.

В міжнародній літературі та практиці немає однозначного визначення поняття терміну аудиту. Цей термін походить від латинського слова «Audit», що в перекладі означає «той, що слухає».

Аудитор походить від латинського слова «auditor», що в перекладі означає «слухач», «учень», «послідовник» [17, с. 635].

У міжнародних нормах з аудиту аудиторська перевірка визначається як незалежна перевірка фінансових звітів або фінансової інформації об'єкту (не зважаючи на його прибутковість, розмір і організаційну форму) з метою висловлення думки про неї (11).

На думку американського спеціаліста з аудиту Дж. Робертсона аудит — це «діяльність, що спрямована на зменшення підприємницького ризику, який можна приблизно передбачити і встановити вірогідність сприятливих подій» [24, с. 83].

У Росії законодавчо визначено аудит як незалежну експертизу фінансової звітності підприємства на основі перевірки дотримання порядку ведення бухгалтерського звіту відповідності господарських і фінансових операцій законодавству, повноти і точності відображення діяльності підприємств у фінансовій звітності.

Більшість економістів Росії дотримуються визначення поняття аудиту відповідно законодавчих актів.

В Україні виникнення аудиту своїми коренями входить до часів Російської імперії.

Перші зародки аудиту відносяться до 1987-1989 рр. В цей період на рівні міністерств фінансів союзних республік створені госпрозрахункові контрольно-ревізійні групи і групи інаудиту. В Україні з метою контролю спільних підприємств було створене дочірнє відділення «Інаудиту» (Інаудит-Україна).

У 1989 р. з виникненням в Україні спільних підприємств (СП) іноземними інвесторами було поставлене питання про аудиторське підтвердження результатів фінансово-господарської діяльності СП.

У Києві 14 лютого 1992 р. на з'їзді аудиторів прийнято Статут громадського об'єднання громадян, що здійснюють аудиторську перевірку підприємств — Спілки аудиторів України.

У 1993 р. в Україні створено самостійний орган — Аудиторську палату України.

З 1993 р. із прийняттям Закону України «Про аудиторську діяльність» була створена цілісна система аудиту в Україні.

У 1995-1996 рр. прийняті тимчасові вітчизняні нормативи аудиту, а починаючи з 01.01.99 р. введені постійно діючі національні нормативи аудиту.

Спілкою аудиторів України та Федерацією професійних бухгалтерів і аудиторів України 3 березня 1997 р. видається журнал «Вестник бухгалтера и аудитора Украины».

Виникнення аудиту в світовій практиці наведено у таб л. 1.1.

Табл. 1.1. Періоди виникнення аудиторської діяльності у світовій і національній практиці

№ з/п	Рік виникнення аудиту	Згадки про аудит та місце його виникнення	Джерела інформації стосовно виникнення аудиту
1	2	3	4
1.	1130	Архів казначейства з Англії та Шотландії	Англомовний обліковий документ
2.	1299-1324	Графство Оксфорд, Беркшир, Південний Емптон, Уїлтс, Самсет і Дорсет	Королівський указ з призначення аудиторів у графствах
3.	1285	Англія	Королем Англії Едвардом I виданий перший законодавчий акт, що регулював діяльність аудиторів
4.	1720	Великобританія	Перший документально зафіксований документ з проведення незалежного аудиту спекулятивної діяльності акціонерних товариств (вважається крах "Південно-морської компанії")
5.	1720	Великобританія	Парламент Великобританії прийняв "Акт про Мильний пузир", що забороняв корпоративну форму підприємницької діяльності і визнав партнерство

Продовження табл. 1.1

6.	1825	Великобританія	Акт було скасовано під тиском громадськості
7.	1844	Великобританія	Вийшла серія законів про компанії, згідно з якими керівники один раз впродовж року зобов'язані надавати акціонерам підписаний ними балансовий звіт підприємства, запрошувати аудитора для перевірки і здійснювати підтвердження звітності перед акціонерами
8.	1867	Франція	Прийняті закони про обов'язковий незалежний аудит
9.	1887	США	Прийняті закони про обов'язковий незалежний аудит
10.	Кінець XIX ст.	Англія, Франція, США	Незалежний аудит сформувався як самостійна сфера професійної практичної діяльності
11.	1929	Великобританія, Франція, США	Об'єктом перевірки були лише результати господарської діяльності (прибуток, збиток)
12.	1977	Міжнародна Федерація Бухгалтерів в Нью-Йорку	Розробка Етичного кодексу професійних бухгалтерів, Міжнародних Стандартів аудиту, бюлетенів з аудиту, положень про державний і управлінський облік, посібників з професійної освіти і аудиту державних підприємств
13.	XVIII ст.	Росія	Перша згадка про аудиторів Росії
14.	1716	Росія	Петро I ввів звання аудитора у військовому статуті і в "Табелі про ранги" та аудитори віднесені до військових чинів
15.	1797	Росія	Аудитори були переведені у цивільні чини
16.	1833	Росія	У Петербурзі заснована школа, названа Аудиторським училищем
17.	1867	Росія	Посада аудитора була скасована

18.	До 1987	СРСР	Проблема методології та організації аудиту не вирішувалась і не порушувалась зовсім
19.	1987-1989	СРСР	Створені госпрозрахункові контроль-ревізійні групи і групи інаудиту
20.	14.02.1992р.	Україна	Прийнято Статут громадського об'єднання громадян, які здійснювали аудиторську діяльність - Спілку аудиторів України
21.	1993	Україна	Створено незалежний орган – Аудиторську палату України і прийнято Закон України “Про аудиторську діяльність”
22.	1995-1996	Україна	Прийняті тимчасові вітчизняні нормативи з аудиту
23.	1997	Україна	Виходить журнал “Вестник бухгалтера и аудитора Украины”, який видається Спілкою аудиторів України та Федерацією професійних бухгалтерів і аудиторів України
24.	01.01.1999	Україна	Введені постійно діючі національні нормативи з аудиту та Кодекс професійної етики аудиторів України

Суть порівняння відмінностей трактування аудиту в Україні від міжнародної практики полягає в обраних критеріях достовірності інформації у фінансовій звітності, бухгалтерському обліку, аналізу і користувачів аудиторських послуг (органів Державної податкової інспекції, інвесторів, акціонерних підприємств).

Еволюція розуміння і трактування поняття аудиту виділила три стадії його розвитку: підтверджувальний, системно-орієнтований і стадія аудиту, який ґрунтується на ризику.

Метою підтверджувального аудиту є запобігання і виявлення помилок, зловживань, шахрайства. Він передбачає також перевірку і підтвердження аудитором кожної господарської операції, документів та реєстрів бухгалтерського обліку.

Системно-орієнтований аудит передбачає нагляд за системами, що контролюють господарські операції. Його основною метою є підтвердження достовірності фінансової звітності.

Аудит, що ґрунтується на ризику – це вид аудиту, за якого перевірка здійснюється вибірково з урахуванням особливих умов функціонування підприємства, його «вузьких місць».

На думку проф. В.Д. Андрєєва, «при аудиті, що ґрунтується на ризику, дивляться на людей, які контролюють систему, і дають оцінку прийнятих ними управлінських рішень» [13, с.9].

Необхідно зауважити, що потреба надання аудиторських послуг в Україні виникла з переходом нашої країни на ринкові відносини.

З розвитком ринку розширився також асортимент і обсяг послуг, які надаються аудиторськими фірмами. Поряд з традиційними послугами і консультаціями з бухгалтерського обліку вони здійснюють консультації з оподаткування підприємств, надають увагу питанням управлінської діяльності, маркетингу, оцінці матеріально-виробничих запасів, прогнозуванню, банківській справі, кредитній політиці, складанню звітності тощо.

Із формуванням ринкової економіки, урізноманітненням форм власності капіталу в країнах СНД розвивається аудиторська консультаційна діяльність. Позитивним у розвитку аудиту в цих країнах є те, що аудиторська діяльність регулюється спеціальним законодавством і правовими та нормативними актами з аудиту.

У країнах СНД створено Координаційний центр з аудиту за участю структур ООН, Асоціації бухгалтерів і аудиторів країн співдружності та Асоціації бухгалтерів і аудиторів України, який сприяв розробці методичного забезпечення аудиту, створенню підручників та навчально-практичних посібників з аудиту з метою підготовки аудиторів у ВНЗ тощо.

На першому етапі аудиторської діяльності в Україні надавались послуги з аудиту спільним підприємствам на вимогу іноземного інвестора про підтвердження аудитором достовірності показників фінансової звітності

та консультацій з питань ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності; на другому етапі — надання різноманітних послуг: відновлення обліку, консультації з питань оподаткування, складання звітності; на третьому етапі — аудит іноземних інвестицій став необхідним для кожного підприємства незалежно від форми власності (рис. 1.1).

З моменту прийняття Закону України «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 р. [1] визначена обов'язковість аудиту з метою підтвердження показників річної фінансової звітності підприємств майже усіх форм власності.

Цим Законом визначається аудит повноти і відповідності чинному законодавству та розробленим нормативам фінансової звітності, обліку первинних, зведених документів та іншої інформації діяльності суб'єктів господарювання.

Слід знати, що аудиторська перевірка не тільки забезпечує повноту показників фінансової звітності, а здійснює також розробку пропозицій щодо оптимізації та поліпшення діяльності підприємства, що призводить до збільшення прибутку.

На нашу думку, аудит — це необхідна, своєрідна експертиза бізнесу, фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, за допомогою якої визначаються критерії достовірності показників фінансової звітності і ведення обліку та аналізу.

Трактування відмінностей визначень аудиту згідно з нормативними документами України і професійних організацій США, Великобританії, інших зарубіжних країн, Міжнародних норм аудиту, а також науковців-практиків з аудиту дає можливість з'ясувати зміст основних елементів визначення аудиту фінансової звітності, бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності підприємств різних форм власності як за загальною міжнародною практикою, так і за законодавством України.

Основні елементи визначення аудиторської діяльності мають такий вигляд (рис. 1.2).

Згідно з Міжнародними стандартами обліку і аудиту головною метою звітності вважається не формальне дотримання вимог облікових стандартів, а розкриття їх економічного змісту. Але в конкретних ситуаціях звітність, складена з відхиленням від цих вимог, розглядається як правильна і об'єктивна [11; с. 3].

У країнах з традиціями державного регулювання бухгалтерського обліку критерії достовірності фінансової звітності пов'язуються стосовно формального дотримання вимог, що встановлені державою, але вони орієнтовані на потреби інвестора.

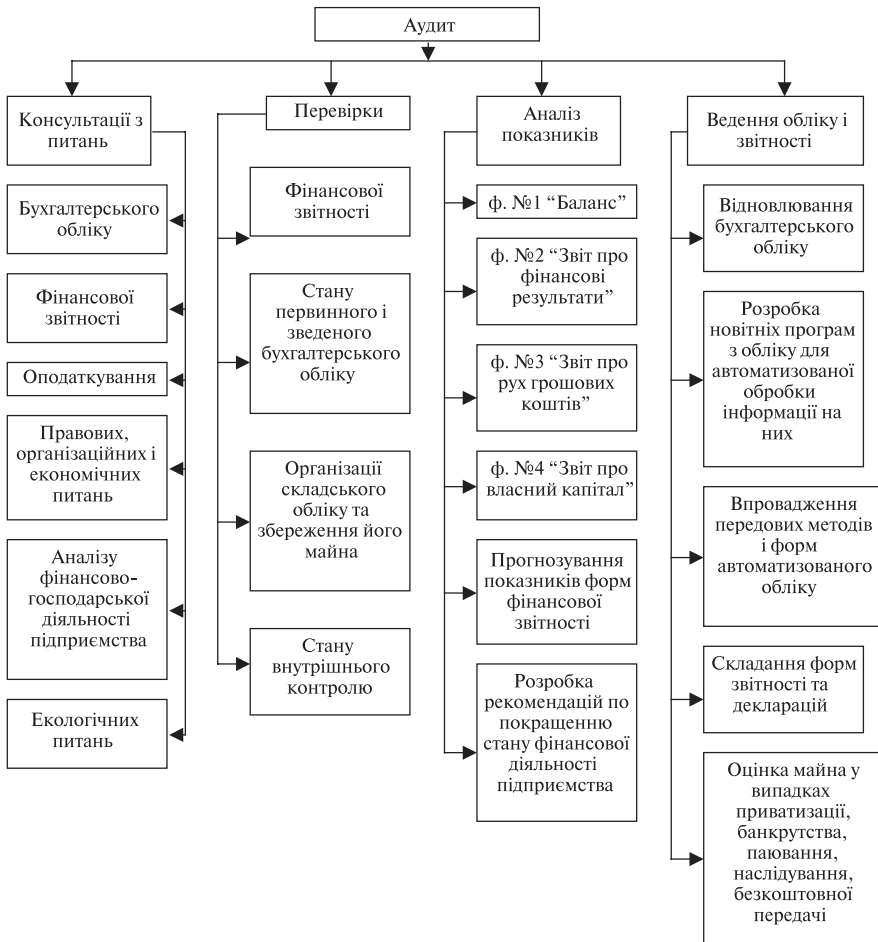

Рис. 1.1. Види аудиторської діяльності та їх зміст

Рис. 1.2. Основні елементи визначення аудиторської діяльності

В Україні бухгалтерський облік підпорядкований потребам податкового законодавства, тому головне завдання аудиту теж зводиться до перетворення додержання вимог законодавства.

Отже, суть проблеми полягає, перш за все, у змісті критерію достовірності фінансової звітності, а не у порядку його встановлення.

Об'єктом аудиту на Україні вважають річну бухгалтерську звітність: Баланс (ф. №1); Звіт про фінансові результати (ф. №2); Звіт про рух грошових коштів (ф. №3); Звіт про власний капітал (ф. №4) та примітки до фінансових звітів, яка відрізняється від фінансової, узагальненої в міжнародній практиці не лише складом, а й підходами до формування її показників.

Вказані проблеми не знайшли відображення в національному нормативі аудиту №3 «Мета та загальні принципи аудиту фінансової звітності» (дод. 2). У цьому нормативному документі відсутня узгодженість із Законом України «Про аудиторську діяльність» (дод. 1), терміну визначення аудиту, його мети та критеріїв достовірності річної звітності. Визначення аудиту трактується як незалежна експертиза фінансових звітів та іншої інформації про господарсько-фінансову діяльність суб'єкта господарювання з метою формування висновків про реальний фінансовий стан цього суб'єкта.

Основні критерії достовірності інформації у звітності розглядалися лише у нормативі 26 «Аудиторський висновок» (дод. 3). Вони ідентичні в основному трактуванню згідно з чинним законодавством України. З 15 грудня 2004 р. критерії достовірності інформації у звітності розглядаються у МСА 700 «Аудиторський висновок про фінансову звітність».

Згадані розбіжності у законодавчих актах трактування мети, об'єкта та суб'єкта аудиту і критерію достовірності інформації не сприяють більшому розумінню ролі і призначенню аудиту, а навпаки знижують цінність і якість професійних нормативів, не дають можливості чітко визначитись у принципових засадах аудиторської діяльності, тому потребують термінового вдосконалення.

В зв'язку з цим, починаючи з 15 грудня 2004 року, набув чинності міжнародний стандарт аудиту (МСА) 200 «Мета та загальні принципи аудиторської перевірки фінансових звітів» та змін внаслідок прийняття МСА 315, 330, 500.

Метою цього міжнародного стандарту аудиту є встановлення стандартів та надання рекомендацій щодо мети та загальних принципів аудиторської перевірки фінансових звітів.

Цей стандарт передбачає мету аудиторської перевірки фінансових звітів, яка полягає в наданні аудиторіві можливості висловити думку сто-

совно того, чи складені фінансові звіти в усіх суттєвих аспектах згідно з визначеною концептуальною основою фінансової звітності. Крім того, стандарт передбачає загальні принципи аудиторської перевірки, її обсяг, обґрунтовану впевненість, відповідальність за фінансові звіти і особливості застосування в державному секторі (дод. 4).

Таким чином, міжнародний стандарт аудиту 200 із змінами сприятиме кращому розумінню ролі і призначенню аудиту.

1.2. Організація і місце аудиту в системі контролю

В країнах з ринковою економікою використовується така схема організації контролю фінансово-господарської діяльності економічних суб'єктів:

1. Постійно діючий вищий орган державного контролю – Рахункова палата. Вона контролює виконання Державного бюджету. При здійсненні своєї діяльності має апарат управління, структура якого наведена на рис. 1.3.

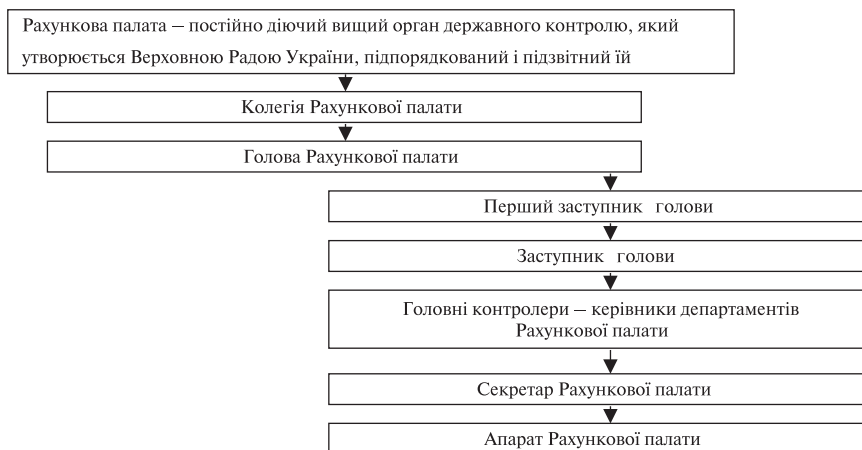

Рис. 1.3. Структура управління Рахункової палати

Завдання Рахункової палати представлені на рис. 1.4.

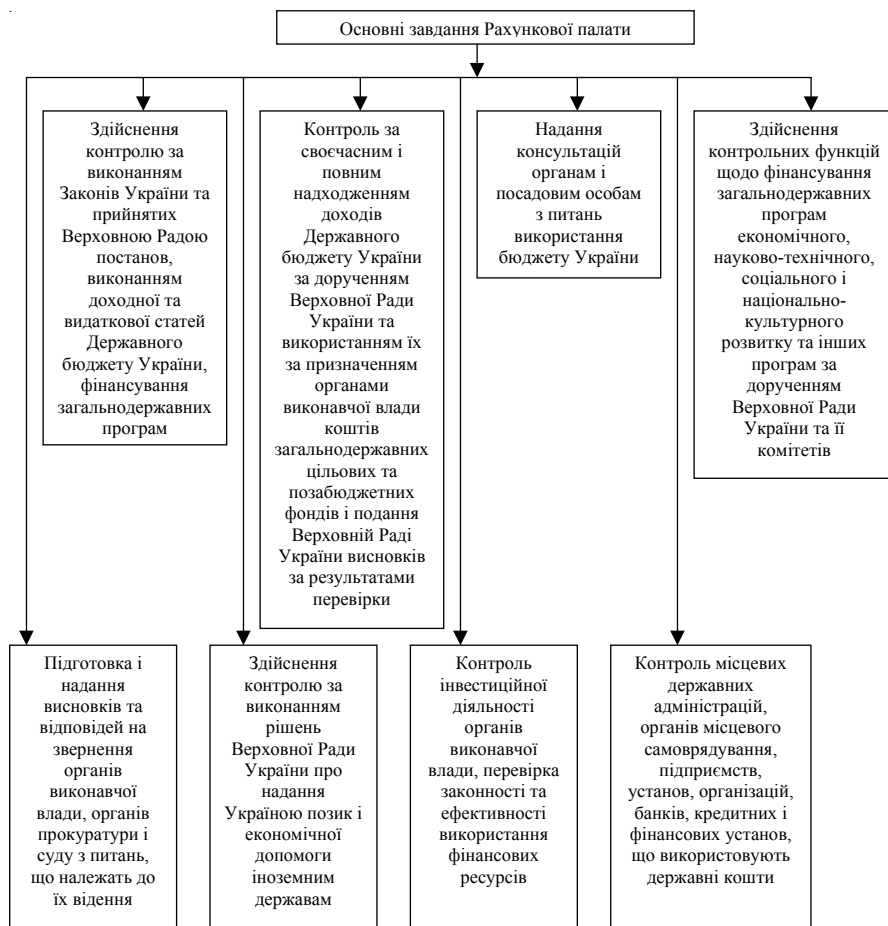

Рис. 1.4. Основні завдання Рахункової палати

2. Податкові відомства, на які покладений контроль за доходною частиною Державного бюджету.

3. Контрольно-ревізійні підрозділи при міністерствах і відомствах, що фінансуються за рахунок бюджету.

Провідною формою зовнішнього контролю в розвинених країнах світу є незалежне аудиторство, що проводиться ревізорами широкого профілю. В цих країнах діє парламентський контроль за витрачанням

державних коштів. Наприклад, у США – Головне контрольне управління Конгресу, яке очолює генеральний контролер; у Великобританії – Національна ревізійна Рада, яку очолює головний ревізор; у Канаді – Генеральний контролер; в Індії – парламентські комітети державної звітності та комісії у справах державних підприємств; у Франції, Росії, Угорщині – Лічильні палати.

Порівнюючи законодавство різних країн світу щодо організації аудиту, можна визначити певні подібності стосовно положень про обов'язковість здійснення аудиту річної фінансової звітності, встановлення певних кваліфікаційних вимог особам, що бажають займатися аудиторською діяльністю, призначенням аудиторами тільки громадян даної держави. В зв'язку з цим форма незалежного аудиторства набула поширення, зокрема, через створення міжнародних аудиторських фірм.

Кожна держава має велику кількість аудиторських служб. Наприклад, Міжнародна асоціація фірм дипломованих громадських бухгалтерів об'єднує біля 4,2 тисячі аудиторських фірм в 147 країнах [17].

У багатьох країнах створені професійні організації бухгалтерів-аудиторів. Наприклад, у Великобританії існує Інститут присяжних бухгалтерів Англії та Уельсу, в США – інститути дипломованих і недипломованих громадських бухгалтерів (бухгалтерів-аудиторів), у Німеччині діє Палата аудиторів та Інститут аудиторів.

У більшості держав діють транснаціональні аудиторсько-консультаційні фірми з представництвами в інших країнах. Так, представництва фірми «Ернст енд Янг» працюють в 179 країнах, «Прайс Уотерхауз» – в 110, «Артур Андерсен» – більш ніж у 100 країнах. Всі вони використовують у своїй роботі Міжнародні норми аудиту і супутніх робіт.

Водночас є малі аналогічні служби, а також структури, що виконують індивідуальні аудиторські послуги. Так, чисельність більшості закордонних фірм складає 10-15 фахівців, а в Данії із 400 консультантів біля 75% функціонують незалежно.

Крім зовнішнього, в багатьох фірмах діє внутрішній аудит, за допомогою якого здійснюється самоконтроль за рівнем витрат, рентабельності, режимом економії і високою якістю зроблених покупцю послуг. Внутрішній аудит використовують транснаціональні корпорації, наприклад, компанія «Істмен Кодак» у США. В цій фірмі згаданий аудит існує більше 60 років.

Основні завдання незалежних аудиторських служб у системі контролю представлені на (рис. 1.5).

В умовах бізнесу ніхто в діловому світі не приймає серйозно підприємців, якщо їх облікові дані не затверджені аудиторським висновком.

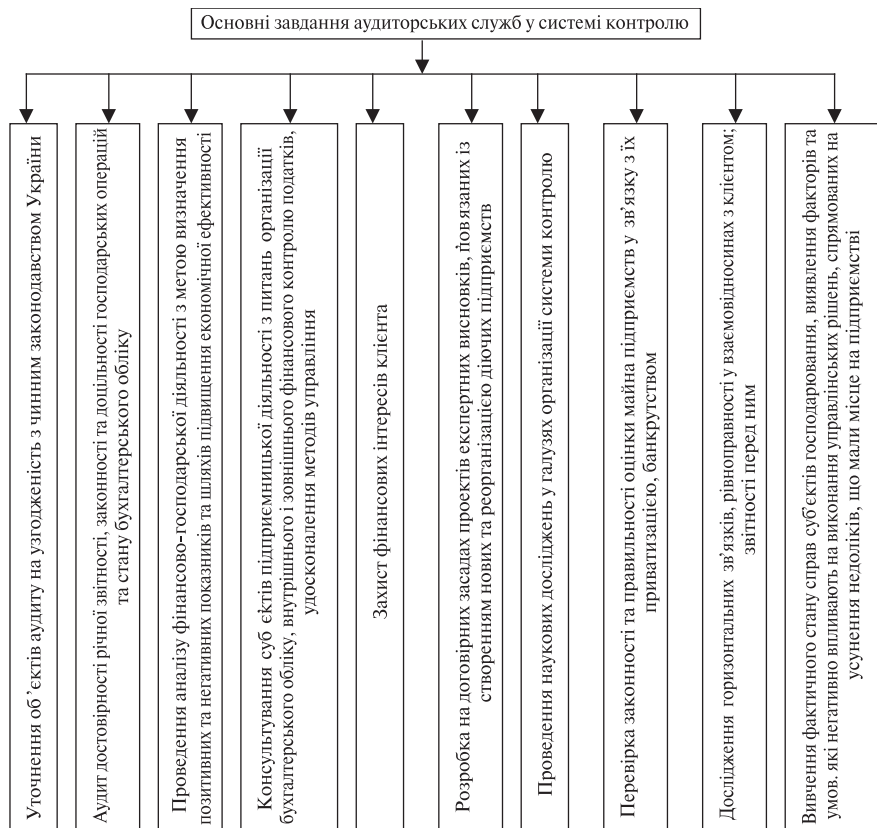

Рис. 1.5. Основні завдання аудиторських служб у системі контролю

Аудитори несуть відповідальність за кваліфікаційне виконання своїх обов'язків. Так, у Німеччині передбачено відшкодування шкоди фірмі за неналежне дотримання аудиторського договору.

За результатами перевірки аудитори складають висновок з оцінкою стану і достовірності обліку підприємства, що перевіряється. На основі висновку, наприклад, збори акціонерів приймають рішення про затвердження річного балансу.

Поняття «аудиторства» нерівнозначне таким термінам перевірки, як: «аналіз господарської діяльності», «ревізія», «рахункова перевірка балансу» або «судово-бухгалтерська експертиза».

Але при здійсненні своєї діяльності аудиторі нерідко користуються процедурами із тих чи інших галузей облікової чи контрольно-аналітичної перевірки.

Ревізія, аудит і судово-бухгалтерська експертиза є формами контролю. Такий поділ обумовлений різними методами контролю, аудиту, аналізу і системою контрольних дій.

Ревізія являє собою систему контрольних дій, що здійснюються за дорученням керівника вищого органу управління, ревізійною групою або ревізором за діяльністю підприємств і організацій з метою встановлення законності, достовірності, економічності та доцільності господарських операцій і дій посадових осіб, що брали участь у їх здійсненні.

На нашу думку, ревізія – це складова системи управлінського контролю, покликана відображати законність, достовірність, цілеспрямованість та економічну ефективність господарських операцій, що здійснюються на підприємствах, організаціях, установах.

Натомість аудит, як позавідомчий незалежний контроль не підмінює державного фінансового контролю за фінансово-господарською діяльністю економічних суб'єктів. Він відповідає переважно завданням державного контролю, але у суб'єктів підприємницької діяльності.

Суб'єктами державного фінансового контролю є: державні органи і структури, державні та недержавні підприємства, організації, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, громадські неурядові організації і заклади, підприємницькі структури та фізичні особи щодо сплати податків і здійснення діяльності, що регулюється державою.

Між аудитом, ревізією і судово-бухгалтерською експертизою є також спільні риси.

Спільним між ними є те, що в усіх випадках з використанням однакових джерел інформації досліджується фінансово-господарська діяльність підприємств, використовуються однакові методичні прийоми і процедури для перевірок, виявляються негативні явища господарювання, порушення законодавчих й нормативних актів, що сприяє єдиній меті – відшкодуванню заподіяних збитків конкретними особами.

Водночас, між аудитом і ревізією фінансово-господарської діяльності, а також судово-бухгалтерською експертизою існують суттєві відмінності.

Аудит і ревізія відрізняються за їх метою, характером діяльності, управлінськими зв'язками, характером оплати послуг, завданнями проведення і результатами перевірок.

Метою аудиту є перевірка достовірності, повноти фінансової звітності і відповідності її чинному законодавству та надання допомоги клієнту.

Метою ревізії є виявлення недоліків, їх усунення та покарання винних осіб, що завдають шкоди підприємству. Ревізія дає повну, об'єктивну оцінку стану економіки, діяльності підприємств і збереження власності окремих суб'єктів господарювання.

Ревізію відрізняє від інших методів контролю плановість її проведення, глибина її контролю, комплексний підхід, який характеризується не тільки перевіркою процесів постачання, виробництва та реалізації, але й функціями управління цими процесами. Результати ревізії оформлюються актом, який має юридичну силу та є джерелом доказів у слідчій і судовій практиці.

За характером діяльності при аудиті перевіряється підприємницька діяльність, яка зводиться до виконання розпоряджень.

За основою взаємодії аудит — це добровільний захід, що виконується на основі договору, а ревізія виконується за наказом вищих або державних органів.

За управлінськими зв'язками аудит досліджує горизонтальні зв'язки, які забезпечують рівноправність у взаєминах з клієнтом, а ревізія — вертикальні зв'язки, що встановлюються вищими органами управління.

За джерелами оплати праці аудит здійснюється за договірними розцінками, за рахунок клієнта, а ревізія — за рахунок бюджету.

Аудит відрізняється також від судово-бухгалтерської експертизи. Аудит — незалежна перевірка фінансово-господарської діяльності, а судово-бухгалтерська експертиза здійснюється за рішенням органів суду чи арбітражу.

Аудит існує незалежно від наявності чи відсутності кримінальної справи, а судово-бухгалтерська експертиза не може проводитись без них, оскільки являє собою процесуально-правову форму експертизи.

До проведення судово-бухгалтерської експертизи може залучатись аудитор, який самостійно вибирає методи дослідження для обґрунтування аудиторських висновків. Кримінальний кодекс України [9] не передбачає ніяких обмежень для аудиторів щодо виконання ними функцій експертів-бухгалтерів.

Аудит відрізняється також від економічного аналізу. Аудит як метод контролю здійснюється аудиторськими фірмами або аудиторами, а економічний аналіз — державними органами. Аналіз встановлює потребу в державному втручанні через такі важелі, як: кредити, позики, дотації тощо.

На основі світового досвіду з урахуванням особливостей національної економіки утворюється система аудиторських організацій на різних рівнях управління. В державах економічної співдружності при цьому необ-

хідно корінним чином реорганізувати систему фінансового контролю, створити мережу аудиторських фірм. В основу такої реорганізації, на наш погляд, необхідно покласти такі принципи розподілу:

- об'єктів контролю: за формами власності (державна і різні види колективної) та джерелом фінансування (госпрозрахункові і бюджетні підприємства й організації);
- суб'єктів контролю: на державний, громадянський, аудиторський (незалежний), відомчий та внутрішній;
- питань, що підлягають контролю: доходів та витрат бюджету, достовірності облікових даних за виробничими і фінансовими показниками, контроль собівартості та фінансових результатів діяльності, підприємств різних форм власності тощо;
- сфер діяння державних та місцевих контролюючих органів.

Цілком зрозуміло, що перехід до аудиторського контролю може бути проведений поступово, по ходу підготовки кваліфікованих аудиторів, створення необхідної матеріальної бази та юридичного вирішення питань, пов'язаних з їх функціонуванням й госпрозрахунковою діяльністю. При цьому аудиторські перевірки сприятимуть розвитку найбільш перспективних в умовах ринку видів підприємств: міжгалузевих концернів об'єднань, акціонерних товариств, асоціацій, орендних і спільних підприємств, кооперативів та комерційних банків.

Назріла необхідність ретельної наукової та практичної розробки багатьох актуальних питань, пов'язаних з розвитком аудиторства [27].

Серед них важливими є такі:

- наукове обґрунтування головних принципів, процедур та тестів аудиторства;
- класифікація аудиторства, його основні етапи, узагальнення, систематизація та порівняльний аналіз змісту, місця і ролі аудиторських висновків;
- вибір господарськими суб'єктами найбільш привабливих для них форм контролю, що будується на принципах традиційного контролю, або на поєднанні цих принципів;
- питання інформаційного, математичного та програмного забезпечення аудиторського процесу, особливо щодо господарських об'єктів, що автоматизують внутрішню обліково-аналітичну та контрольну-ревізійну роботу;
- обґрунтування та широке застосування в аудиторській роботі економіко-математичного моделювання;
- визначення функцій незалежних аудиторів, їх прав, етичних норм діяльності, обов'язків та відповідальності;

- забезпечення правового, комерційного й договірною регулювання діяльності аудиторів та визначення об'єктів, де їх послуги приносять найбільшу користь;
- розробка та обґрунтування стандартів, що використовуються в аудиторській практиці для внутрішнього і зовнішнього аудиту;
- вивчення конкретних функціональних ситуацій та визначення рівня професійного ризику в момент перевірки різних господарських об'єктів;
- створення координаційного органу за участю державних структур і представників громадських аудиторських об'єднань, який міг би вирішувати питання регулювання аудиторської діяльності, розробки та затвердження стандартів, страхування аудиторських ризиків тощо.

1.3. Класифікація аудиту

Класифікація предметів або інших його елементів означає зв'язок між ними, що виражається в їх розміщенні та у певній послідовності визначеної системи щодо окремих загальних принципів. У науковій практиці передбачена певна систематизація знань про той чи інший предмет.

Отже, перш ніж перейти до визначення класифікації аудиту, потрібно детально з'ясувати, що є її предметом.

Спираючись на міжнародний досвід, американський вчений Р. Монтгомері та його послідовники визначили глибоке і повне поняття аудиту. На їх думку, «аудит – це системний процес об'єктивного збору і оцінки свідомств про економічні дії і події з метою визначення ступеня відповідності цих тверджень встановленим критеріям і представлення результатів перевірки зацікавленим користувачам» [15, с. 19].

На жаль, національне законодавство обмежує рамки аудиту тільки аудитом фінансової звітності, а інші аудиторські перевірки відносить до аудиторських послуг.

Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» аудит – це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності обліку, його повноти і відповідальності чинному законодавству та встановленим нормативам [1].

Водночас, Закон уточнює, що публічна бухгалтерська звітність складається із аудиторського висновку, форм фінансової звітності в межах

відомостей, що не становлять комерційну таємницю та визначені законодавством з метою їх подання користувачам та для публікації.

Національним нормативом №1 «Вимоги національних нормативів аудиту» визначалось однозначне поняття аудиту. Таким чином, аудит згідно з національним законодавством за об'єктом дослідження зводиться до аудиту фінансової звітності, а за суб'єктами він може бути тільки зовнішнім, тобто проводиться незалежним аудитором чи аудиторською фірмою на договірній (контрактній) основі.

У міжнародній практиці аудит розрізняють за такими ознаками: об'єктами, суб'єктами, за здійсненням і періодичністю проведення аудиту та секторами економіки, до якого належить клієнт (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Класифікація аудиту в міжнародній практиці

Класифікація аудиту за ознакою	Види аудиту	Визначення
1	2	3
Об'єкт аудиту	Фінансової звітності	Аудит підтвердження достовірності і повноти річного балансу і звітності господарюючих суб'єктів незалежно від форм власності і виду діяльності, звітність яких офіційно оприлюднюється, за винятком установ і організацій, що не займаються підприємницькою діяльністю і утримуються за рахунок державного бюджету. Аудит фінансової звітності носить обов'язковий характер.
	На узгодженість	Визначення оцінки відповідності діяльності підприємства або посадової особи установленим вимогам законодавства. Він може проводитись за ініціативою клієнта, але має обов'язковий характер.
	Операційний	Визначається як управлінський аудит і навіть як управлінське консультування, є необов'язковим, спрямований на оцінку стану взаємодії функцій виробництва, носить систематичний характер. Проводиться для підтвердження законності, ефективності діяльності управлінців, правильності складання податкової звітності, можливості поліпшення діяльності підприємства.

Суб'єкт аудиту	Внутрішній	Здійснюється кваліфікованими працівниками підприємства. Необхідний для запобігання втратам ресурсів і обґрунтування необхідності внутрішніх змін на підприємстві
	Зовнішній	Здійснюється на договірній основі сертифікованими аудиторами. Це обов'язковий аудит, регламентується юридично і дозволяє спостерігати та контролювати як діяльність підприємств та організацій, так і її керівництва
Обов'язковість здійснення	Обов'язковий	Це перевірка підприємств на вимогу законодавства або за дорученням державних органів. Регламентується законодавчими нормами
	Необов'язковий	Здійснюється за ініціативою клієнта (на добровільній основі)
Приналежність клієнта до сектора економіки	Приватного сектора	Здійснюється на підприємствах всіх форм власності, крім державного сектора
	Державного сектора	Здійснюється в установах і організаціях державного сектора
Періодичність проведення	Періодичний	Проводиться кожного року
	Неперіодичний	Проводиться у разі виникнення певних обставин, визначених законодавством

Незалежні аудитори приватного сектора можуть здійснювати всі перераховані у табл. 1.2 суб'єкти. Крім того, вони залучаються у разі потреби до проведення аудиту в державному секторі. Внутрішні аудитори виконують лише аудит на узгодженість або операційний за ініціативою клієнта.

В Україні, використовуючи вказані ознаки класифікації у міжнародній практиці, виділяються однотипові види аудиту, за винятком внутрішнього (див. табл. 1.2).

Слід відмітити, що у державному секторі економіки суб'єктами економічного контролю, крім Державної податкової інспекції, є Державна контрольно-ревізійна служба (бюджетних установ і організацій) та незалежні аудитори – для госпрозрахункових державних підприємств.

Згідно з Законом України «Про аудиторську діяльність» проведення аудиту є обов'язковим для:

- підтвердження достовірності і повноти річного балансу і звітності комерційних банків, фондів, бірж, компаній, підприємств, кооперативів, товариств та інших господарюючих суб'єктів незалежно від форм власності і виду діяльності, звітність яких офіційно оприлюднюється, за винятком установ і організацій, які повністю утримуються за рахунок державного бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю. Обов'язкова аудиторська перевірка річного балансу і звітності господарюючих суб'єктів з річним господарським оборотом менше ніж 250 неоподаткованих мінімумів проводиться один раз на три роки;
- перевірка фінансового стану засновників комерційних банків, підприємств з іноземними інвестиціями, акціонерних товариств, холдінгових компаній, інвестиційних фондів, довірчих товариств та інших фінансових посередників;
- емітенти цінних паперів;
- державних підприємств при здачі в оренду цілісних майнових комплексів, приватизації, корпоратизації та інших змінах форми власності;
- порушення питання про визнання неплатоспроможним суб'єкта підприємницької діяльності або банкрутом.

З урахуванням міжнародної практики запропоновано [22, с.22] класифікацію аудиту в Україні за такими об'єктами (табл. 1.3):

Таблиця 1.3. Класифікація аудиту в Україні за об'єктами

Основні відмінності	Вид аудиту за об'єктами		
	Річної бухгалтерської звітності	Узгодженості	Операційний
Мета аудиту	Визначення достовірності та повноти річного балансу і звітності	Перевірка фінансового стану, підтвердження достовірності показників звітності та іншої інформації на вимогу законодавства	Оцінка окремих господарських процесів чи операцій
Критерії достовірності	Встановлені Законом України “Про аудиторську діяльність”, іншими нормативами з питань бухгалтерського обліку, оподаткування і господарського права	Встановлені законами України: “Про банкрутство”, “Про цінні папери і фондову біржу” та ін.	Встановлені завданнями підприємства, або його структурних підрозділів
Кінцевий результат аудиту	Аудиторський висновок про достовірність і повноту річного балансу і звітності	Аудиторський висновок про достовірність показників звітності та іншої інформації	Звіт з пропозиціями про вдосконалення, експертний висновок (акт), довідка
Обов'язковість	Обов'язковий	Обов'язковий та необов'язковий	Необов'язковий
Періодичність	Щорічно	При виникненні зазначених законодавством обставин	На замовлення клієнта

Слід відмітити, що аудит річної бухгалтерської звітності Законом України «Про аудиторську діяльність» від 14 березня 1995 р. визнаний обов'язковим для підприємств і організацій усіх форм власності за винятка-

ми повного бюджетного фінансування та незначного господарського обороту. Доцільно зазначити, що до законів України «Про споживчу кооперацію», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про селянське (фермерське) господарство» не внесено змін у зв'язку з введенням в дію Закону України «Про аудиторську діяльність». Отже, фінансова (бухгалтерська) звітність господарюючих суб'єктів, діяльність яких регулюється цими законами, не підлягає обов'язковому аудиту.

Таке рішення, з погляду міжнародного досвіду та сучасних економічних умов України, викликає певні сумніви. Тому питання обов'язковості аудиту знову постало на черговій сесії Верховної Ради України, попередні результати вирішення якого зафіксовані у відповідній постанові від 11.04.96 р.

На особливу увагу потребує також уточнення об'єктів та обов'язковості аудиту на узгодженість з чинним законодавством України (табл. 1.4), оскільки наразі не всі закони та підзаконні акти приведені у відповідність із Законом України «Про аудиторську діяльність».

Таблиця 1.4. Аудит узгодженості з чинним законодавством України

Назва чинного акта законодавства (Закони України)	Об'єкт аудиту	Обов'язковість проведення аудиту
1	2	3
Про підприємства в Україні	Достовірність та повнота ліквідаційного балансу (за винятком організацій, що повністю утримуються за рахунок бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю)	Обов'язковий
Про банкрутство	Достовірність та повнота бухгалтерського балансу та іншої інформації про фінансове і майнове становище боржника	Обов'язковий
Про цінні папери і фондову біржу	Баланс та довідка про фінансовий стан емітента цінних паперів	Обов'язковий

Про господарські товариства	Фінансовий стан засновників (крім фізичних осіб) відкритих акціонерних товариств щодо спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду	Обов'язковий
	Достовірність та повнота ліквідаційного балансу господарського товариства	
Про заставу	Достовірність та повнота балансу або фінансового стану відповідної сторони договору застави	Обов'язковий
Про довірчі товариства	Фінансовий стан засновників (крім фізичних осіб) довірчих товариств щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду	Обов'язковий
Про режим іноземного інвестування	Фінансовий стан засновників (українських юридичних осіб) підприємств з іноземними інвестиціями щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду	Обов'язковий
Про страхування	Фінансовий стан засновників (учасників) страховика щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду	Обов'язковий
	Баланс або довідка про фінансовий стан страхувальника	Необов'язковий
	Відомості, пов'язані із страховим випадком, фінансовий стан страхувальника	Необов'язковий
Про банки і банківську діяльність	Інформація про сплату статутного фонду юридичними особами – засновниками комерційного банку	Обов'язковий

У рамках загальних параметрів поняття «аудиту» розрізняють кілька його варіантів:

- аудиторство фінансової звітності, що слугує для з'ясування повноти і достовірності фінансової інформації, її відповідності певним вимогам;

- регулярний або узгоджений аудит, що має основну мету перевірки – додержання конкретних процедур, норм чи правил діяльності підприємств. Предметом аудиту при цьому є в даному випадку метод роботи об'єкта, який перевіряється, та його персоналу. При цьому досконало аналізуються недоліки роботи підприємства, які стали наслідком визначених управлінських рішень;
- аудит виробничої діяльності, за якого перевіряються якісні аспекти роботи підприємства. Головна його мета – здатність збільшення випуску кінцевої продукції та зниження її собівартості. При цьому аудитор повинен запропонувати конкретні напрями підвищення ефективності і продуктивності роботи підприємства.

Рекомендації аудиторів в цьому випадку схвалюються чи не схвалюються керівником підприємства з тих чи інших тенденцій розвитку та передбачаються можливі наслідки управлінських рішень. Цей вид аудиторства дуже трудомісткий, оскільки вимагає великих аспектів проблеми, що піддається експертизі.

За ініціативою здійснення аудит може бути обов'язковим, коли він передбачений чинним законодавством, і підприємство з метою перевірки фінансово-господарської діяльності запрошує аудиторів, та ініціативним (добровільним), якщо він проводиться за замовленням зацікавленого партнера, і за ініціативою клієнта та не передбачений законодавством. Характер і масштаби такої перевірки залежать від бажання клієнта.

У теорії і практиці аудиту розрізняють зовнішній і внутрішній аудит. При цих видах аудиту здійснюється перевірка фінансової звітності, дотримання процедур і норм, оцінка характеру діяльності. Основна відмінність між ними полягає в тому, що внутрішній аудит проводиться в середині самої організації за вимогою та ініціативою її керівництва, тоді як під зовнішнім розуміють відповідальність і звітність перед групами, сторонами щодо цієї організації. Внутрішній аудитор – це службовець, котрий працює в самій організації, і тому у виконанні окремих своїх функцій він більш залежний, ніж зовнішній аудитор, призначений із другої сторони.

Внутрішній аудит – це частина загальної системи управлінського контролю. Він являє собою внутрішньогосподарський контроль законності за формуванням витрат за місцем їх виникнення; наявності підстав для відхилень фактичних затрат від нормативних; визначення різних чинників, недоліків та резервів господарсько-фінансової діяльності у виробничих підрозділах; забезпеченням інформацією всіх управлінських служб з метою прийняття ними рішень щодо поліпшення роботи підприємства. Цей вид аудиту визначають як функцію управління.

В останній час у більшості організацій роль внутрішнього аудиту була розширена шляхом включення до неї оцінки якості інформації, що видається управлінською інформаційною системою і складає основу для прийняття рішень, а також оцінки корисності запропонованої методики аналізу інформації. Внутрішні аудитори віддають перевагу тому, щоб ця тенденція посилювалась і вони сприймалися як фахівці в галузі незалежної управлінської діяльності.

Виходячи із зарубіжного досвіду, внутрішні аудитори проводять незалежну експертну оцінку управлінських функцій фірми, компанії тощо, зокрема і своєї діяльності. Вони надсилають своїй головній фірмі результати аналізу, оцінки, рекомендації, поради і інформацію про діяльність підприємства або організації. Внутрішні аудитори працюють як у державному, так і приватному секторі. Завдання внутрішнього аудиту – допомагати відповідним працівникам виконувати свої обов'язки настільки кваліфіковано і ефективно, наскільки це можливо.

Внутрішні аудитори перевіряють бухгалтерську інформацію, її достовірність та звітують перед вищим керівництвом за виконану роботу. Вони мають прямі зв'язки з аудиторським комітетом та іншими управлінськими підрозділами.

Прикладом організації внутрішнього аудиту може слугувати американська транснаціональна корпорація «Істмен кодак», керівництво якої вважає аудит важливим елементом процесу управлінського контролю.

У зарубіжній практиці аудит здійснюють співробітники загального і локальних відділів аудиту. Вони вирішують такі завдання:

- вивчають систему контролю за активами;
- перевіряють відповідність встановленого контролю політиці компанії;
- оцінюють прихильність урядовим програмам;
- проведення спеціальних слідств та подання виробничих звітів;
- виявлення економії витрат на аудит.

Успіх аудиторської перевірки вимірюється наявністю рекомендацій щодо вирішення існуючих та майбутніх проблем. Показниками її якості є повнота аудиту, зменшення витрат на його проведення та ефективність перевірок.

Слід зазначити, що в міжнародній практиці різняться думки щодо поняття «внутрішнього аудиту». Одні автори вважають, що аудитор – це бухгалтер, інші (26) – що ревізор.

Поряд з внутрішнім аудитом в європейських державах набув поширення зовнішній аудит, який проводиться окремими аудиторськими

фірмами і здійснює перевірки сторонніх організацій. Зовнішній аудит регламентується юридично і дозволяє зовнішнім групам спостерігати і контролювати діяльність організацій та їх керівництво. Статус зовнішніх аудиторів визначає вимоги їх відповідальності за свій звіт, критерії оцінки, на яких цей звіт базується, повноваження перевіряючих, правила їх призначення і усунення, рівень їх кваліфікації, розмір винагороди та норми поведінки.

Основним обов'язком зовнішніх аудиторів є оцінка фінансової звітності підприємств. Під час аудиторської перевірки фінансової звітності зовнішній аудитор перевіряє систему внутрішнього контролю. При цьому спостерігається велика схожість з використаними внутрішніми аудитором методами перевірки. За результатами перевірки контрольних систем зовнішні аудитори складають для керівництва звіти, в яких відображають негативні сторони цих систем. Останнім часом зовнішні аудитори не тільки перевіряють показники фінансової звітності, а додатково визначають якісну оцінку діяльності організацій, економічності, ефективності та результативності їх роботи.

Виконавцями зовнішніх аудиторських послуг є аудиторські фірми, які прагнуть подавати клієнтам широкий спектр послуг, наприклад, в галузі оподаткування, консультацій з питань управління і роботи інформаційних систем, з припинення платежів тощо.

На основі вивчення функцій внутрішнього і зовнішнього аудиту можна визначити відміну між ними та оцінити відносний вклад того чи іншого аудиту в загальний процес організаційного контролю. Основна відміна полягає в тому, що внутрішній аудит спрямований для надання допомоги менеджерам при здійсненні ними контрольних функцій, тоді як зовнішній слугує інтересам сторонніх груп. Таким чином, можна сказати, що функції цих двох видів контролю доповнюють один одного, маючи різну мету.

Проаналізувати відмінність за елементами між внутрішнім та зовнішнім аудитом можна за табл. 1.5.

Таблиця 1.5. Порівняльна характеристика внутрішнього та зовнішнього аудиту за елементами

Елементи	Внутрішній аудит	Зовнішній аудит
1	2	3
Об'єкт	Визначається керівництвом. Господарські операції надходження і використання ресурсів, стан обліку й внутрішнього контролю перевіряються на відповідність встановленої облікової політики та загальнометодичним положенням	Визначається статусом. Перевіряється стан обліку та фінансової звітності, рівень внутрішнього контролю, ефективність використання ресурсів з метою визначення масштабу зовнішнього аудиту і рівня довіри до даних обліку та звітності клієнтів
Кваліфікація	Визначається рішенням управлінської структури. Володіє меншим ступенем незалежності та більш низьким професійним рівнем	Строго визначається, особливо для членів професійних асоціацій. Володіє ступенем незалежності
Методи	Використані методи мають багато схожості, особливо в плані аналізу систем внутрішнього контролю та застосування вибіркового перевірок при аудиторському тестуванні. Різниця – у детальності і точності перевірок	
Основне завдання	Задоволення потреб адміністрації в рамках даної господарської системи	Задоволення потреб клієнта, “третіх осіб” – акціонерів, інвесторів, банків, органів влади тощо
Мета	Визначається керівництвом або за планом	Перевірка законності господарських операцій, достовірності бухгалтерської звітності і відповідності її нормативам. Походить із законоположень, інтерпретацій судових інстанцій, а також зовнішніх потреб

Продовження таблиці 1.5

Звітність	Перед керівництвом	Перед сторонніми групами або перед керівництвом організації. Може бути подана як додаткова послуга
Поняття аудиту	Це елемент управлінського контролю, являє собою внутрішньогосподарський контроль законності формування витрат, наявність відхилень від нормативних, забезпечення інформацією всіх управлінських служб для вжиття заходів щодо поліпшення роботи підприємства. Його визначають як функцію управління	Це незалежний аудит відносно підприємства (фірми), що перевіряється. Цей вид аудиту є обов'язковим. Він передбачений Законом України "Про аудиторську діяльність"
Суб'єкт здійснення	Здійснюється спеціалістами обліку, аналізу та контролю, що працюють в цій галузі господарювання	Здійснюється незалежними спеціалістами, що мають сертифікат на договірній основі

Внутрішній аудит визначають також як функцію управління, яка поділяється на дві групи. До управлінських функцій першої групи належить переважна більшість підприємств (бухгалтерський облік, управління персоналом, управління виробництвом тощо). Друга група функцій, що здійснює управління навчальним процесом в освітніх установах, займається зовнішньоторговельною діяльністю торговельних підприємств тощо, відображає особливості функціонування того чи іншого підприємства (організації).

Зміни у складі цих груп управлінських функцій обумовили виникнення нових видів аудиту. Так, розширення функції «аудит бухгалтерського обліку» спричинило розподіл аудиту за об'єктами на три види: аудит фінансової звітності, аудит на узгодженість (відповідність), операційний аудит.

Аудит фінансової звітності виконується з метою узгодження зведеної фінансової звітності з певними критеріями, якими є загальноприйняті бухгалтерські принципи. В практичній діяльності аудит фінансової звітності

проводиться на основі наявних грошових коштів або на іншій основі, при-
таманній бухгалтерії господарської системи, яка підлягає перевірці.

Фінансова звітність включає баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал і примітки.

Аудит фінансової звітності базується на припущенні, що вона буде використана різними групами для окремих цілей. Отже, найбільш ефективним варіантом буде той, коли один аудитор виконує аудит і робить висновок, на який покладаються користувачі, ніж той, коли кожний користувач буде проводити власний аудит.

Якщо загальний аудит не забезпечує достатньої інформації для користувачів, у них є можливість отримати необхідну додаткову інформацію.

Процес проведення аудиту включає такі етапи (табл. 1.6).

Табл. 1.6. Етапи процесу аудиту фінансової звітності

Етапи проведення аудиту	Ознаки етапу	Визначення
Перший етап	Збір інформації	Збір і документування інформації про клієнта; визначення факторів ризику; вивчення і документування особливостей структури внутрішнього контролю клієнта
Другий етап	Планування	Визначити судження про суттєвість; оцінити ступінь ризику; вибрати стратегію аудиту для групи рахунків бухгалтерського обліку
Третій етап	Проведення аудиту	Оцінка і документування доказів для підтвердження даних, що містяться в групах рахунків; розшифровка фінансового звіту; відповідність стратегії аудиту поставленій меті та задачам
Четвертий етап	Представлення звіту	Складання аудиторського висновку; визначення інформації про структуру внутрішнього контролю

Загалом можна сказати, що аудит фінансової звітності – це перевірка її на відповідність встановленим підприємством і загальноприйнятим правилам бухгалтерського обліку з метою складання аудиторського висновку, який повинен проводитися, на нашу думку, тільки незалежним аудитором і мати обов’язковий характер (тобто це зовнішній аудит за суб’єктами

його проведення). У Великобританії, наприклад, він здійснюється за актом про компанії 1985 р. (із доповненнями 1989 р.), яким передбачено обов'язкове підтвердження річної фінансової звітності усіх компаній з обмеженою відповідальністю [22,39].

Аудит на відповідність вимогам передбачає аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства з метою встановлення адекватності умовам, правилам або законам. Цей вид аудиту можуть проводити як внутрішні, так і зовнішні аудитори, залежно від того, хто встановлює правила його проведення. Аудит на відповідність (узгодженість) вимогам, що встановлені державними актами, проводиться ревізорами державних органів, які здійснюють контроль за виконанням цих актів. У випадку, коли умови його проведення встановлені адміністрацією підприємства, аудит повинен виконувати внутрішній аудитор. Якщо ж умови перевірки встановлені кредиторами, аудит проводиться незалежним аудитором. Цей вид аудиту є доцільним для перевірки тих чи інших дій структурних підрозділів чи об'єднань.

Практично кожній приватній і неприбутковій організації може бути потрібний аудит на узгодженість.

Результати аудиту на відповідність повідомляються керівнику самостійного підрозділу, що перевірявся аудитором, а не широкому колу користувачів інформацією. Послідовність процесу аудиту на відповідність наведена на рис. 1.6.

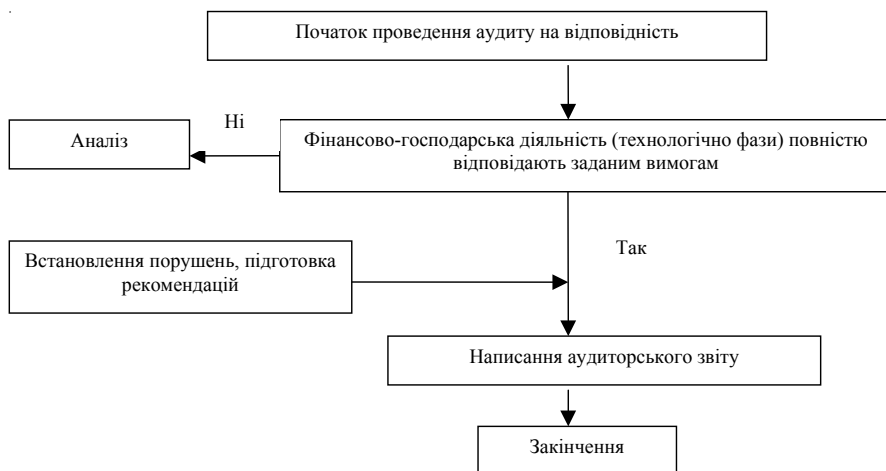

Рис. 1.6. Послідовність процесу аудиту на відповідність

Операційний аудит трактується як одна з функцій управління, адекватна внутрішньому аудиту і як дослідження господарської системи з погляду її ефективності.

Його метою є дослідження ефективності і продуктивності тієї чи іншої підсистеми будь-якої загальної системи, підтвердження законності діяльності управлінців, правильності складання податкової звітності, використання фондів, визначення кінцевого результату діяльності господарської системи (рис. 1.7).

Залежно від дослідження тих чи інших підсистем операційний аудит можна поділити на технологічний, організаційний, економічний, правовий, соціальний. Зазначені види аудиту відносять до технологічної групи.

Слід відмітити, що за змістом кожний вид аудиту – це певний вид контролю. Так, за допомогою технологічного аудиту контролюють професійний рівень техніки та технології будь-якої системи виробництва, організаційний аудит – це контроль функціонування процесу або побудова будь-якої господарської системи на основі прийнятих норм, законів і принципів його організації; економічний аудит – це контроль за дотриманням економічних норм, тенденцій та їх змін; правовий аудит передбачає контроль за виконанням міжнародних, державних та місцевих нормативних та законодавчих актів, положень, розпоряджень керівника; соціальний аудит контролює виконання колективних договорів, контрактів між керівництвом підприємств і організацій та фірмами, дотримання правил режиму економії.

При проведенні технологічного аудиту перевіряється відповідність рівнів технологічного забезпечення кожного підрозділу підприємства чи організації.

При цьому ведеться порівняння рівнів технологічного забезпечення і визначення вузьких місць у технологічній політиці підприємства – розробляються заходи щодо зменшення відхилень між ними.

Відповідно до основних напрямів операційного аудиту він поділяється на: функціональний, організаційний і спеціальний.

Функціональний напрям аудиту визначає розподіл конкретних завдань аудиторів за функціями виробництва і управління (аудит планування випуску готової продукції та аудит її збуту, аудит калькулювання продукції і витрат на її виготовлення тощо).

Організаційний аудит спрямований на взаємодію функцій виробництва, її випуску та реалізації.

Рис. 1.7. Модель процесу операційного аудиту

Спеціальний аудит передбачає перевірку окремих питань діяльності будь-якої господарської системи, виконання визначених процедур, норм

і правил. При проведенні цього виду аудиту підтверджується законність, ефективність діяльності управління, правильність складання статистичної звітності і терміновість її представлення у відповідні органи.

Окремі види аудиту визначаються специфікою підприємства і його функціями. До них необхідно віднести аудит: бухгалтерського обліку, менеджменту, маркетингу, фінансів і кредитної політики підприємства, економіки тощо.

За класифікацією аудит поділяється також на початковий і багаторазовий аудит. Початковий аудит – це перевірка, що здійснюється аудитором чи аудиторською фірмою вперше у клієнта.

Багаторазовий аудит – це такий вид аудиту, що повторюється кожного наступного року.

На наш погляд, кожний вид аудиту як конкретна функція управління повинен охоплювати більшість загальних функцій управління: розрахунок ризику та матеріальності, визначення прогнозів виконання планів, планування, організацію виробничих процесів і управлінської діяльності та їх координацію, контроль, визначення рекомендацій щодо поліпшення роботи підприємства (організації, установи, фірми) та інформування.

На нашу думку, подана класифікація аудиту може визначити необхідні його напрями подальшого теоретичного і практичного дослідження та розвитку.

Подана (табл. 1.7) класифікація подальшого розвитку аудиту передбачає такі його напрями:

- узагальнення теорії аудиту як складової науки управління відповідно до класичної теорії загального розвитку;
- розгляд і систематизація типології аудиту;
- розробка теоретичних основ організаційного, технологічного, правового і соціального аудиту та застосування їх розробок у практичній діяльності господарської системи;
- прийняття законодавчих актів та застосування принципів окремих видів аудиту;
- формування інформаційної системи аудиту;
- розробка методологічних основ операційного аудиту;
- уточнення об'єктів аудиту та узгодження необхідності його проведення згідно з чинним законодавством України, позаяк не всі закони та підзаконні акти узгоджені відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність».

Приклад узгодженості аудиту з чинним законодавством України наведено (див. табл. 1.4).

Класифікація аудиту за ознаками та його видами надається в табл. 1.7.

Таблиця 1.7. Класифікація аудиту за ознаками та його видами

Ознака класифікації	Вид	Визначення
1	2	3
За функціональним законодавством	1. Аудит публічної бухгалтерської звітності	Для перевірки публічної звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку та його повноти і відповідності законодавству та нормативам
	Супутні аудиту послуги: а) оглядова перевірка; б) операційна перевірка; в) трансформація обліку	Для перевірки звітності без детального вивчення СВК, обліку підприємства, перевірки документації на достовірність; для перевірки окремих питань за домовленістю клієнта; для здійснення процедур трансформації обліку за іншими обліковими стандартами
За функціональним змістом	Аудит персоналом, фінансами, економікою, бухгалтерським обліком, менеджментом	Для контролю функцій управління: конкретних напрямів та загальних: планування, організації, активізації, контролю та інформування

За сферою дії	Технологічний, соціальний, економічний	З метою контролю професійного рівня техніки і технології господарської системи; виконання договорів, контрактів між керівництвом підприємства і аудиторськими фірмами; контроль за дотриманням економії норм, розрахунків і фінансової звітності
За часом дії	Попередній, поточний, заключний	На стадії формування підприємства; на стадії підбиття підсумків роботи та зміни стратегії розвитку; на стадії складання висновку
За організацією	Одноособий, колективний	Аудит, пов'язаний з однією або двома функціями; виконується одним аудитором. Аудит, пов'язаний з різними функціями, виконується більш як двома аудиторами
За причинами	Ситуаційний, ініціативний, розпорядчий програмний	Ситуаційний аудит виконується при оформленні партнерських відносин між юридичними особами для визначення ситуації в галузі фінансів, економіки та ін.; аудит за ініціативою проводиться за бажанням акціонерів або директорів; розпорядчий аудит проводиться на вимогу вищих чи загальних органів управління, правоохоронних органів тощо; програмний аудит затверджується регламентом перевірок (обов'язковий щорічний, зовнішній аудит обліку, документів та іншої облікової інформації, квартальний, внутрішній господарської системи)

Продовження таблиці 1.7

За масштабами дії	Загальний, особовий	Виконується з метою контролю загальних напрямів підприємства (аудит фінансової звітності); характеризується перевіркою інформації одного підрозділу
За суб'єктами	Внутрішній, зовнішній	Виконується з метою допомоги працівникам підприємства поліпшити ефективність їх роботи; для оцінки фінансової звітності, подання висновків за результатами перевірки щодо повноти, достовірності та відповідності чинному законодавству
За характером виконання	Однаковий, однотиповий, різнотиповий,	Однаковий характеризується обробкою одного набору даних за одним алгоритмом (звіт малих підприємств); однотиповий охоплює обробку різних даних (фінансовий, економічний, екологічний аудит); включає обробку даних, не пов'язаних між собою (комплексний аудит управлінських, правових показників)
	інноваційний (немає альтернативи)	Інноваційний аудит – контроль нових сфер діяльності
За глибиною проведення аудиту	Однорівневий, багаторівневий	Однорівневий проводиться по кінцевому результату роботи підприємства (контролю прибутків і витрат); багаторівневий аудит охоплює ряд етапів ієрархічної системи управління

Залежно від історичних стадій розвитку	Підтверджувальний аудит, системно орієнтований аудит, аудит, що базується на ризику	З метою перевірки і підтвердження достовірності бухгалтерських документів і фінансової звітності; з метою проведення аудиторської експертизи на основі аналізу системи внутрішнього контролю; з метою концентрації аудиторської роботи в галузях із найбільш високим ризиком
За типом клієнта	Загальний, банківський, аудит бірж, страховий аудит, аудит позабюджетних фондів, аудит інвестиційних фондів	Для контролю підприємств та їх об'єднань незалежно від форм та видів власності, організацій та установ; з метою перевірки фінансово-господарської діяльності банків, з метою перевірки діяльності бірж, з метою перевірки діяльності страхових компаній; з метою перевірки позабюджетних фондів; з метою перевірки інвестиційних фондів
Стосовно атестації	Атестовані послуги, не атестовані послуги	До атестованих послуг належать: контроль правильності бізнес-планів, оглядова перевірка квартальної звітності відкритих акціонерних товариств, узгоджені з клієнтом процедури, раптове зняття залишків по касі з подальшою перевіркою касових операцій; до не атестованих послуг відносять: відновлення та ведення бухгалтерського обліку, податкове планування, консультаційні послуги

Наведена класифікація аудиту має не тільки теоретичне, але і практичне значення, оскільки за її допомогою визначаються об'єкти аудиту, критерії достовірності фінансової інформації, що має великий вплив на прогнозування, планування, методику аудиту та формування змісту аудиторського висновку.

1.4. Організаційні форми аудиторської діяльності, їх функції, права та відповідальність

Аудиторська діяльність включає в себе нормативно-правове, організаційне та методичне забезпечення аудиту та його практичне виконання і надання аудиторських послуг. Такі послуги можуть надаватися тільки аудиторською фірмою або аудитором, що зареєстровані в Реєстрі Аудиторської Палати України.

Суб'єктами організації аудиторської діяльності можуть бути лише аудиторські фірми або приватні аудитори, що мають право на здійснення аудиту. У них обов'язково повинна бути ліцензія на право проведення аудиту.

Аудиторська фірма – це юридична особа, що здійснює аудиторську перевірку суб'єкта господарювання, має ліцензію і здійснює винятково надання аудиторських послуг.

Аудиторські фірми можуть створюватися на основі будь-якої форми власності. Проте при формуванні статутних документів необхідно дотримуватися основних вимог Закону України «Про аудиторську діяльність». Загальна частка засновників аудиторської фірми, які не є аудиторами, в статутному фонді не повинні перевищувати 30%.

Здійснення аудиторської діяльності проводиться за умови, якщо в її складі працює хоча б один сертифікований аудитор, який повинен бути її керівником.

Органам державної влади, виконавчим органам рад народних депутатів, контрольно-ревізійним установам, які мають державні повноваження, а також фізичним особам, яким забороняється здійснювати підприємницьку діяльність, забороняється займатися наданням аудиторських послуг.

Здійснення аудиторської діяльності та надання аудиторських послуг надається на підставі договору на проведення аудиту.

Згідно із Законом України «Про аудиторську діяльність» замовник має право вільного вибору аудиторської фірми або аудитора. Проте він повинен надати належні умови для проведення аудиторської перевірки

суб'єкта господарювання, а аудиторські фірми якісно виконати договірні умови.

Аудиторські фірми виконують такі функції (табл. 1.8).

Таблиця 1.8. Функції аудиторських фірм

Організаційні форми аудиторської діяльності	Функції аудиторських фірм
Аудиторська фірма та її регіональні відділення	<p>1. <u>ПРАВОВА</u></p> <p>Експертиза фінансово-господарської діяльності та стану майна підприємства.</p> <p>2. <u>ОРГАНІЗАЦІЙНА</u></p> <p>Оцінка і аудит достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності та відповідність чинному законодавству внутрішньо-зовнішніх операцій.</p> <p>3. <u>МЕТОДИЧНА</u></p> <p>Прогнозне планування основної та допоміжної діяльності підприємства на основі згоди із замовником.</p> <p>4. <u>КОНСУЛЬТАЦІЙНА</u></p> <p>Проведення консультацій з питань організації роботи підприємства та обліку, заповнення фінансової звітності.</p> <p>5. <u>ІНФОРМАЦІЙНА</u></p> <p>Видання методичної, довідкової літератури з питань аудиторської діяльності фірми.</p>

Таким чином, діяльність аудиторських фірм зводиться до виконання незалежної експертизи діяльності підприємств та відповідності її законодавчим та нормативним актам.

Аудиторські фірми (аудитори) мають такі права:

- на підставі законодавчих та нормативних актів визначати форми, методи аудиту;
- отримувати від суб'єктів господарювання первинні та зведені документи і реєстри бухгалтерського обліку, та пояснення від керівництва та працівників замовника, що мають пряме відношення до аудиторської перевірки замовника;

- перевіряти наявність капіталу підприємства та зобов'язань;
- проводити контрольні заміри виконаних робіт;
- визначати якість випущеної та відвантаженої покупцю готової продукції;
- залучати до перевірки фахівців різного профілю, що мають пряме відношення до об'єктів перевірки.

В свою чергу, аудиторські фірми за неналежне виконання своїх обов'язків несуть майнову та іншу відповідальність, що визначена договором відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність». За невиконання договірних умов до аудитора Аудиторською палатою України застосовуються стягнення у вигляді припинення дії сертифіката на строк до одного року або його анулювання. Аудитор повинен пам'ятати, що рішення АПУ щодо припинення дії сертифіката можна оскаржити в суді.

Міжнародною практикою визначені такі організаційні форми аудиторської діяльності (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Організаційні форми аудиторської діяльності

Однією з найпоширеніших форм організації є партнерство. На чолі аудиторської фірми стоять кілька незалежних аудиторів. Вони мають сертифікати на ліцензію.

При створенні таких фірм законодавство встановлює вимоги та обмеження, що забезпечують їх незалежність [22, с.39].

Наприклад, у США такі обмеження передбачені правилом 505 кодексу професійної поведінки АКРА.

Зокрема, кодекс США передбачає такі обмеження:

- власники фірм повинні бути аудиторами, що мають достатній практичний досвід;
- управляти фірмою може лише один з її власників або директорів;
- акції фірми повинні належати або передаватися лише аудиторам;

- працівники фірми, які не отримали сертифікат, не мають право обіймати керівні посади і вирішувати професійні проблеми;
- усі працівники фірми зобов'язані дотримуватися норм поведінки, встановлених АІСРА.

В країнах з розвиненою ринковою економікою переважна більшість аудиторських фірм невелика. Так, у США 95% аудиторських фірм мають штат до 25 чоловік. Проте такі компанії, як «Велика шістка» – «Артур Андерсен», «Прайс Уотерхауз», «Ернст і Янг», «Делойт Туш Томацу» – виконують значний обсяг аудиторських послуг. Їх річний прибуток обчислюється сотнями мільйонів чи більйонів доларів.

За даними досліджень, зокрема США і України, встановлено, що вимоги до аудиторських фірм у США значно вищі.

Незалежність аудиторської фірми у США гарантується обов'язковим дотриманням встановленої типової структури: посади менеджера, партнера, старшого аудитора чи асистента. Кожна вказана посада має кваліфікаційну характеристику, що встановлюється аудиторською фірмою (табл. 1.9).

Таблиця 1.9. Кваліфікаційні характеристики посад аудиторів фірми «Прайс Уотерхауз»

Посада	Спеціальна освіта	Практичний досвід	Сертифікат	Ліцензія	Коло професійних обов'язків
1	2	3	4	5	6
Партнер	Обов'язкова закінчена	Обов'язковий	Обов'язковий	Обов'язкова	Оцінка роботи персоналу, прийняття рішень щодо укладення договорів, виду аудиторських висновків, проведення зустрічей із замовниками, вирішення проблем з професійними організаціями

Продовження таблиці 1.9

Менеджер	Обов'язкова закінчена	-	-	-	Контроль за роботою старших аудиторів і асистентів, узагальнення підсумків їх роботи, зустріч з керівництвом фірми-клієнта, підготовка пропозицій щодо змісту аудиторських висновків
Старший аудитор	Обов'язкова закінчена або не закінчена	-	-	-	Керівництво роботою асистентів, узагальнення підсумків їх роботи, робота з середньою ланкою управління клієнта
Асистент аудитора	-	-	-	-	Виконання окремих аудиторських процедур та збирання аудиторських свідчень

Структурні відділи фірми створюються за функціональними ознаками: відділу аудиту, обліку, консультування та інших послуг.

З метою успішної діяльності, наприклад, у Великобританії проводиться обмін досвідом: спільне вирішення проблемних питань; постійний контроль за роботою виконавців; планування та раціональний розподіл обов'язків серед персоналу, контроль якості аудиту.

Аудиторські фірми в Україні почали свою діяльність у 1991 році. Згідно з Законом «Про аудиторську діяльність» аудиторська діяльність на Україні здійснюється у вигляді аудиторських перевірок, експертиз, консультацій з ведення бухгалтерського обліку, фінансової звітності тощо. Проте переваги віддаються у вигляді обов'язкового підтвердження показників річної фінансової звітності.

В Україні аудиторські фірми створені у більшості регіонів – національні, спільні та іноземні. Так, у Києві діють чотири відомих за кордоном аудиторські фірми, персонал яких складається як із зарубіжних, так і з українських фахівців. Поєднання зарубіжного досвіду та регіональних перевірок з дотриманням національних та міжнародних стандартів забезпечує високий рівень консультацій потенційним інвесторам, хто має наміри відкрити свою аудиторську фірму в Україні.

Характеристика зарубіжних аудиторських фірм, що функціонують в Україні, подана у табл. 1.10.

Таблиця 1.10. Діяльність інофірм в Україні

Назва	Послуги
1	2
“Артур Андерсен”	Консультації з питань організації аудиту, оподаткування, підприємництва, спеціалізовані послуги корпораціям, допомога українським організаціям при складанні звітів, допомога радникам і аудиторам підприємств з іноземними інвестиціями в Україні тощо
“Делойт енд ТУШ”	Послуги з аудиту (безпосередньо перевірки); бухгалтерські послуги; консультації з питань управління; консультації в галузі інформаційних технологій тощо
“Ернст енд Янг”	Спеціалізовані консультації з питань нафтогазової, електронної промисловості та будівництва; аудиторські процедури (повномасштабні та обмежені); фінансовий аналіз; оцінка фінансового стану підприємства; оцінка та підбір партнерів тощо

Продовження таблиці 1.10

<p>“Куперс енд Лайбрандт”</p>	<p>Аудиторські послуги; вибір юридичної особи; розробка податкових схем; переговори з потенційними партнерами; оцінка бізнес-планів; допомога у впровадженні комп’ютерних систем бухгалтерського обліку та інформаційних систем управління тощо</p>
<p>“Мазар” (Франція)</p>	<p>Аудиторські послуги; консультації для підприємств; навчання фахівців у рамках програми Європейського співтовариства TACIS</p>

Функціонування в Україні зарубіжних аудиторських фірм сприяє розвитку вітчизняного аудиту, опануванню світового досвіду і вдосконаленню діяльності аудиторських фірм.

Необхідно відмітити, що аудиторська діяльність в Україні набула подальшого розвитку, але кількість приватних аудиторів значно менша (через складнощі в організації аудиторської діяльності, зокрема, пошуків клієнтів, формування замовлень на проведення аудиту тощо).

Характерним для України є нерівномірність зростання кількості аудиторських фірм і приватних аудиторів. Високі темпи характерні для регіонів з високою діловою активністю. Це – місто Київ, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Запорізька області.

Як стверджують науковці С.Ф. Голов і С.Я. Зубилевич [22, с.13], Україні властиве є зростання аудиторських фірм та надання послуг, натомість спостерігається невисока якість аудиторських перевірок, що є результатом відсутності правових актів та достатнього досвіду роботи.

Для оцінки якості організації і здійснення аудиту, наприклад, у Великобританії проводиться опитування, що надається у табл. 1.11.

Цей досвід опитування Великобританії доцільно застосовувати аудиторським фірмам України.

Таблиця 1.11. Анкета оцінки якості аудиту

Розділи анкети	Можливі запитання
1	2
Нові клієнти	Чи проведене попереднє вивчення нового клієнта? Чи з усіх можливих джерел отримана інформація про нового клієнта? Чи оцінені технічні можливості фірми для здійснення послуг? Чи проведена попередня оцінка наявності кваліфікованого персоналу для виконання послуг?
Договір на проведення аудиту	Чи враховані особливості співпраці з новим клієнтом у тексті договору? Чи вносилися необхідні зміни до договорів про співпрацю з постійними клієнтами? Чи відповідають вимогам аудиторських стандартів форма і зміст договору? Чи звертається увага у тексті договору на виявлення помилок, шахрайства?
Організація і контроль	Чи передбачений певний розподіл прав, обов'язків і відповідальності у фірмі? Чи забезпечує структура управління належний контроль за здійсненням робіт? Чи обов'язково планується виконання замовлень? Чи практикується обговорення аудиторською групою проміжних і кінцевих результатів роботи? Чи передбачений незалежний контроль за здійсненням робіт з боку партнера? Чи регулярно надавалися консультації партнером (менеджером)? Чи розроблена і діє система підзвітності під час виконання аудиту?
Контроль за якістю виконання після завершення аудиту	Чи класифікуються робочі документи після завершення аудиту на постійний і поточний файли? Чи аналізуються виконані роботи? Чи оцінюється повнота виконання аудиторських програм? Чи розглядається правильність висновків, винесених за результатами вибіркової перевірки? Чи оцінюється якість і повнота документування аудиту?

Продовження таблиці 1.11

Процедури	Чи користується персонал фірми певними структурами? Якщо так, то чи включають вони такі розділи: аудиторські процедури, облікові стандарти, вимоги законодавства, оподаткування, система підзвітності? Чи вносяться зміни до цих інструкцій? Що є підставою для внесення змін? Чи передбачає інструкція методику тестування?
Зв'язок із замовником	Чи має фірма системний підхід до зв'язків із замовником? Чи всі клієнти інформуються про недоліки у системі внутрішнього контролю? Чи отримана інформація про внесення змін згідно з попередніми пропозиціями фірми? Чи ведуться протоколи зустрічей із замовником?
Підвищення кваліфікації кадрів	Чи передбачена система підвищення кваліфікації кадрів на фірмі? Чи забезпечене отримання періодичних видань професійних організацій? Чи мають змогу працівники своєчасно отримувати інформацію про зміни у законодавстві? Чи є на фірмі бібліотека професійної літератури? Чи здійснюються заходи щодо підвищення кваліфікації за допомогою навчальних закладів? Чи беруть участь працівники у семінарах, конференціях, які організовують професійні організації?
Загальні питання	Чи постійно контролюється якість наданих послуг? Чи немає претензій з боку замовника до кваліфікації працівників? Чи контролюється якість роботи експертів, залучених до аудиту? Чи враховуються потреби третіх сторін під час здійснення аудиту і підготовки висновку?

1.5. Питання для обговорення та самоперевірки

1. Яка держава вважається батьківщиною законодавства з аудиту?
2. В якому році на Україні створено Аудиторську Палату України?
3. В якому році введені постійно діючі національні нормативи з аудиту?
4. Дайте визначення поняття «аудит».

5. Кого вважають творцями аудиторської науки?
6. Назвіть основні елементи визначення аудиторської діяльності.
7. Розкрийте спільні риси між аудитом, ревізією та судово-бухгалтерською експертизою.
8. Які суттєві відмінності між аудитом, ревізією та судово-бухгалтерською експертизою?
9. За якими ознаками у міжнародній практиці розрізняють аудит?
10. Як класифікують аудит за ознакою в міжнародній практиці?
11. Як здійснюється класифікація аудиту в Україні за об'єктами?
12. Яка відмінність за елементами між внутрішнім і зовнішнім аудитом?
13. Назвіть ознаки етапів проведення аудиту та дайте їх визначення.
14. Які елементи включає модель процесу операційного аудиту?
15. Назвіть напрями подальшого розвитку аудиту.
16. Що являє собою аудиторська фірма?
17. Які визначені організаційні форми аудиторської діяльності у міжнародній практиці?

1.6. Практичний блок

- 1.6.1. Складіть порівняльну відмінність аудиту від ревізії, бухгалтерської експертизи та перевірки ДПА за ознаками.
- 1.6.2. Складіть таблицю, що буде вмішувати основні етапи розвитку аудиту в Україні.
- 1.6.3. На основі законодавчих, нормативних та міжнародних актів дайте визначення поняття «аудиту» та вкажіть відмінності.

1.7. Контрольний блок

1.7.1. Тести

1. У чому полягає головна відмінна риса сучасного аудиту?
 - а) сучасний аудит розглядає не всі помилки, а лише ті, що суттєво впливають на правдивість і об'єктивність фінансової звітності;
 - б) виявлення шахрайства є головним завданням аудиту;
 - в) сучасний аудит концентрує свою увагу на сферах підвищеного ризику і готує звіт на підставі результатів вибіркової перевірки;

г) відповідальність за запобігання помилкам і шахрайству покладена на керівника підприємства.

2. Ви створили підприємство і перед датою представлення першого квартального звіту хочете переконатись, що у Вас не буде проблем з податковим інспектором та представниками інших органів, до яких сплачуються обов'язкові платежі. За рахунок якого джерела будуть віднесені витрати на здійснення аудиту в цьому випадку?

- а) за рахунок коштів спеціальних фондів;
- б) за рахунок собівартості (витрат обігу);
- в) за рахунок прибутку до оподаткування;
- г) за рахунок прибутку, що лишається у розпорядженні підприємства.

3. За яких умов аудиторська фірма може здійснювати аудит фінансової звітності інвестиційної компанії?

- а) за умови укладення договору на аудит;
- б) аудит фінансової звітності інвестиційної компанії не є обов'язковим;
- в) за наявності сертифіката і ліцензії;
- г) за відсутності порушення спеціальних вимог до статті 24 Закону України «Про аудиторську діяльність».

4. Директор аудиторської фірми одночасно є засновником відкритого акціонерного товариства – інвестиційного фонду. Оцініть цю ситуацію згідно з вимогами законодавства України та Міжнародних стандартів аудиту.

- а) це порушення принципу професійної незалежності згідно з Міжнародними стандартами, але дозволяється законодавством України;
- б) це заборонено законодавством України, але дозволяється Міжнародними стандартами;
- в) це заборонено законодавством України;
- г) це не заборонено, якщо вказане товариство не належить до клієнтів цієї фірми.

1.7.2. Графічний блок

На основі наведеної таблиці 1.12 визначить відповіді, проставляючи їх графічно у рядок:

«Так» – „+»

«Ні» – „-»,.

Чи правильно що:

1. Перша згадка про аудиторів Великобританії належить до 1299 р.
2. Розвиток аудиту бере свій початок у Шотландії.

3. У міжнародних нормах з аудиту аудиторська перевірка визначається як незалежна перевірка фінансових звітів або фінансової інформації об'єкту.

4. Статут Співки аудиторів України прийнятий на з'їзді аудиторів 14.02.1995 р.

5. У 1993 р. в Україні створено самостійний орган – Аудиторську палату України.

6. До основних елементів визначення аудиторської перевірки належать: мета, суб'єкт, об'єкт, критерії достовірності інформації та споживачі аудиторських послуг.

7. Основні критерії достовірності інформації у звітності розглядаються у нормативі 24 «Врахування роботи спеціаліста внутрішнього аудиту».

8. Провідною формою зовнішнього контролю у розвинених країнах світу є незалежне аудиторство, що проводиться ревізорами широкого профілю.

9. За основою взаємодії аудит – це добровільний захід, що виконується на основі договору, а ревізія – за наказом вищих або державних органів.

10. Однозначне поняття аудиту визначається Нормативом №2 «Основні вимоги до аудиту».

Результати відповідей наведені в табл. 1.12

Таблиця 1.12. Визначення правильних відповідей на поставлені питання

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10